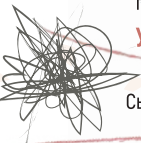

Польська громада в Умані
була численною, її спадщина
є важливою для міста.

Найбільша кількість
польського населення
покинула Умань
у 1918–1923 роках.

Сьогодні будівля одночасно виконує
декілька функцій.

Щонеділі відбуваються
богослужіння
римо-католицької парафії.

Від **1974 року** діє
Картинна галерея
(Художній музей).

Костел Успіння Пресвятої Діви Марії

Костел побудований **у 1780–1826 роках**
за проектом

Томаша Етлінгера на
кошти родини Потоцьких.

Споруду перебудовували декілька
разів, а її архітектурний образ
кардинально змінено
в радянський період.

Картина **«Весільна хода нареченого»** – частина
колекції Художнього музею. Під час Другої світової війни
її вивезли до Німеччини, а повернули аж у 2001 році
як полотно невідомого художника.

Історія повернення картини
схожа на детектив.

У 2010 році було встановлено, що картина
належить пензлю **Пітера Брейгеля Молодшого** –
фламандського художника XVI століття.

1 Хто був фундатором костелу Успіння Пресвятої Діви Марії?

2 За чиїм проєктом звели цей костел?

3 Коли в костелі відкрито Картинну галерею (Художній музей)?

4 Що в цій будівлі сьогодні?

5* Як називається картина Пітера Брейгеля Молодшого з колекції Художнього музею?

6* Які деталі будівлі зникли внаслідок перебудови?

Готелі Умані

«Міська революція» —
розвиток транспортної системи,
промисловий бум.

Модернізація міста —
бруквані вулиці, електричне
освітлення, водогін, банки,
крамниці та заклади культури.

Залізничне сполучення
дало поштовх
до розвитку міста.

Готель «Ново-Європейський».

Належав єврейському купцеві
Вольку Файнштейнові.

Умань кінця XIX — початку XX століття —
міський **діловий центр.**

У багатьох сучасних
виданнях його помилково
називають «Європа».

Будівлю часто
зображали на листівках.

Готель «Франція»
зруйнований під час
Другої світової війни.

На його місці **1959 року**
збудували готель «Умань».

Готельний бум — на початку XX століття у місті
працювало приблизно 15 готелів: «Савой», «Брістоль»,
«Лондон», «Регіна», «Бель-В'ю» та інші.

1 Які готелі були відомі в Умані на початку XX століття?

2 Який готель належав єврейському купцеві Вольку Файнштейнові?

3 З якого року функціонує готель «Умань»?

4 Який готель став візитівкою міста і найчастіше потрапляв на листівки на зламі XIX–XX століть?

5* Про які зміни в житті міста наприкінці XIX – на початку XX століття свідчить велика кількість готелів? Якими термінами описують це явище?

6* Що з технічних новинок початку XX століття використовували в готелях для зручності гостей?

Торгові ряди

У XVIII–XIX століттях Умань стала **торговельним містом**, життя оберталося навколо базару.

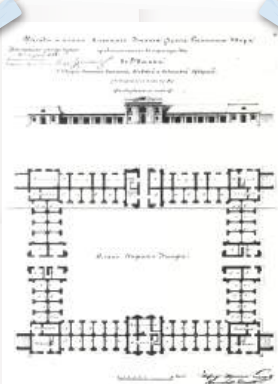
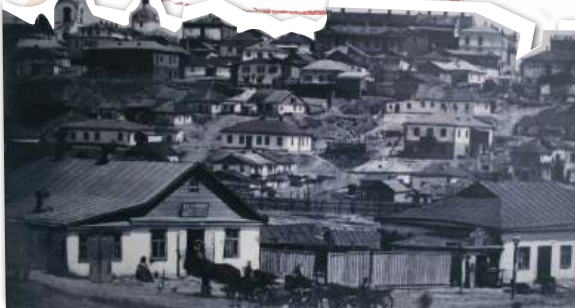

Вздовж внутрішнього двору містилося близько **40** яток і комор для зберігання краму.

З підвалів будівлі вели підземні ходи.

У XVII–XVIII століттях Умань поступово стала **штетлом – містечком** у приватній власності магнатів зі значною кількістю єврейського населення.

Проект архітектора Тепінгера.

Прямокутна цегляна споруда з внутрішнім двором і вежами неодноразово **змінювала своє призначення**: від осередку торгівлі до адміністративної установи. Сьогодні вона знову працює як торговий комплекс.

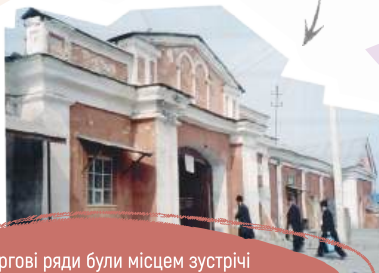

У часи військових поселень тут розташовувалася **міська Ратуша** (1846).

Комплекс торговельних приміщень збудовано **у 1780 році** за проектом архітектора **Тепінгера** коштом **Потоцького**.

Поблизу ринку сформувалася **єврейська діляниця**.

Торгові ряди були місцем зустрічі української, єврейської, польської та російської спільнот.

У 2023 році комплекс Торгових рядів було внесено до Реєстру пам'яток архітектури національного значення.

1 У якому році побудовані Торгові ряди?

2 Хто є архітектором історичної будівлі?

3 Скільки яток і комор було у внутрішньому дворі Торгових рядів?

4 Для яких спільнот Умані Торгові ряди були місцем зустрічі?

5* Коли в будівлі розташовувалася міська Ратуша?

6* Який статус отримала пам'ятка у 2023 році?

Гетто

Територія довкола вулиць
**Східна, Григорія Косинки,
Порфирія Демущього,
Небесної Сотні,
Шолом-Алейхема.**

У Середньовіччі словом «гетто»
називали частину міста,
виокремлену для проживання євреїв.

Сучасний вигляд
вулиці Східної.

22 квітня 1942 року гетто
в Умані остаточно ліквідовано.

Восени **1941 року** нацистська окупаційна
влада створила гетто, щоб **ізолювати
місцевих євреїв**, і майже усіх їх розстріляла.

Більшість в'язнів гетто
було розстріляно
в **урочищі Сухий Яр.**

14 уманців
отримали звання
Праведників народів світу.

Цим званням удостоюють тих,
хто **рятував євреїв**
під час Другої світової війни.
Їхні імена увічнюють в **Яд Вашемі.**

Віра Боцманівська —
Праведниця народів світу,
яка рятувала хлопчика
Мирона Дембу.

1 Що означає термін «гетто»?

2 Де розстріляли в'язнів Уманського гетто?

3 Скільки уманців удостоєно звання Праведників народів світу?

4 Коли ліквідували гетто в Умані?

5* Навіщо німецька окупаційна влада створила гетто?

6* Які вулиці визначали територію Уманського гетто?

Василіянський монастир

Орден василіян
виник 1617 року.

У XVIII столітті **василіянська школа** була місцем
світської освіти для учнів різних християнських конфесій.

Однією з **найтрагічніших сторінок**
в історії василіянського монастиря
і всієї Умані є **події Коліївщини**.

У 1768 році
тих ченців, які
залишились
у монастирі,
вбили гайдамаки.

Монастир **Покрови Пресвятої Богородиці**
заснований **у 1765 році** за сприяння київського
воеводи Францішека Салезія Потоцького.

Між захисниками міста
та повстанцями
зав'язалася боротьба і
повстанці вбили більшість
неправославного населення.

Одна з **найдавніших**
будівель, зведена
у 1780–1790-х роках.

У приміщеннях колишнього монастиря
діяв «Пролетарський театр»,
де свої вистави ставив режисер
і актор **Лесь Курбас** та
робив перші кроки на сцені поет
Микола Бажан.

Упродовж століть
будівлю монастиря
використовували як
**школу, в'язницю,
театр, лікарню,
військові казарми
та суд**.

Нині – **Державний
історико-архітектурний
заповідник «Стара Умань»**.

Із будівлі монастиря можна
попрапити до підземель, які
є одним із найпопулярніших
екскурсійних маршрутів.

У 2021 році в каплиці
монастиря відновила
богослужіння Українська
греко-католицька церква.

1 Якому ордену належав один із найдавніших збережених сакральних об'єктів міста?

2 Хто сприяв заснуванню Василіянського монастиря Покрови Пресвятої Богородиці ?

3 Яка подія в історії Умані стала трагічною для Василіянського монастиря та його ченців?

4 Як Лесь Курбас та Микола Бажан пов'язані з історією монастиря?

5* Яка установа сьогодні діє в будівлі Василіянського монастиря?

6* Яка конфесія відновила богослужіння у будівлі монастиря у 2021 році?

Єврейська громада

У 1820-х роках в Умані мешкало
17 тисяч євреїв, які становили
87 % населення міста.

Євреї з'явилися в Умані
наприкінці XVI століття на запрошення
власників міста Калиновських.

Від XVII століття Умань
розвивалась як **штетл** –
містечко у приватній
власності польських магнатів
зі значною кількістю
єврейського населення.

Раківка – один із найдавніших
єврейських кварталів Умані,
де діяли синагоги й молитовні
будинки, школи
і благодійні товариства,
ремісничі майстерні та крамниці.

Єврейська спільнота Умані
не була однорідною.

Символом втрати і стирання єврейської громади
з міської мапи є **пустака на вулиці Спінози**,
де раніше стояла синагога.

Євреї отримали привілеї,
що заохочували їх займатися
торгівлею, ремісництвом та
корчмарством.

Поряд жили дуже заможні та дуже бідні євреї,
велика ортодоксальна громада, прихильники
єврейського просвітництва (Гаскалі)
та спільнота місцевих хасидів.

На початку **1820-х років**
Гірш-Бер Гурвіц заснував
в Умані першу єврейську
світську школу
в Російській імперії.

До Другої світової війни в цій будівлі
діяла єврейська середня школа.
У повоєнний час – середня школа
з російською мовою викладання,
а **від 1984 року** – з українською
(школа № 8).

Панорама Умані з видом на єврейський квартал, 1895 рік.

Урбіцид – навмисне, систематичне
знищення міського середовища (зокрема культурної
спадщини), щоб унеможливити проживання населення
та витіснити його. Наприклад, переобладнання синагог
для інших потреб.

1 Як і коли в Умані з'явилась єврейська громада?

2 Скільки євреїв мешкало в Умані у 1820-х роках?

3 Як називається рух єврейського просвітництва?

4 Коли в Умані була відкрита перша єврейська світська школа?
Хто був її фундатором?

5* Що означає термін «урбіцид»?

6* Що таке штетл?

Місця пам'яті про Голокост

27 січня –
Міжнародний день
пам'яті жертв Голокосту.

8 жовтня 1941 року
в урочищі Сухий Яр нацисти вбили
майже 6 тисяч євреїв Умані.

Місце розстрілів
було позначено
обеліском
з характерною радянською
присягою –
«Мирним громадянам».

У 1991 році з ініціативи
єврейської громади на
пам'ятнику було
встановлено нові таблички,
на яких вже зазначено
про єврейське походження
вбитих тут людей.

Янкель Вольфман. У Сухому Яру загинули
його дружина, мати і сестра.

Щороку в урочищі Сухий Яр
громада та міська влада
покладають квіти.

Міжнародний проект
«Каміні спотикання» показує,
як може виглядати вшанування
пам'яті у публічному просторі.
В Україні такі знаки пам'яті
вже встановлено в Києві,
Рівному та інших містах.

16 серпня 1941 року в глиняному
кар'єрі цегельного заводу нацисти
створили табір для військовополонених,
відомий як **Уманська яма** – ще одне
місце пам'яті про злочини нацистів.

У різний час тут функціонували
пересильний табір (дулаг № 182)
та стаціонарний табір для
рядового й сержантського
складу (шталаг № 349), де загинули
тисячі військовополонених.

Меморіальна таблиця
на фасаді будівлі
на вул. Європейській, 1,
у підвалі якої нацисти
масово розстріляли
уманських євреїв.

Точну кількість жертв встановити важко,
але уманські краєзнавці повідомляють
про 4,5 тисячі загиблих.

1 Коли відзначають Міжнародний день пам'яті жертв Голокосту?

2 Що пов'язує Янкеля Вольфмана з Сухим Яром?

3 Як змінився напис на пам'ятнику в Сухому Яру після відновлення Україною незалежності?

4 З якими подіями в Умані пов'язане урочище Сухий Яр?

5* Що означає термін «шталаг» і яке місце в Умані пов'язане з ним?

6* Назвіть приклади вшанування пам'яті жертв нацизму?

Пам'ятник Залізняку та Гонті

Задум звести пам'ятник
виник ще за **радянських часів**.

У 1968 році тут офіційно
встановили камінь-обіцянку
побудувати меморіал
«ватажкам народно-визвольного
антифеодального
повстання 1768 року».

Пам'ятник ватажкам
Коліївщини (1768–1769)
Залізняку та Гонті відкрили
2015 року на другу річницю
Майдану, у День Гідності
та Свободи.

Вулиця Небесної Сотні –
територія, де стояла
Уманська фортеця.

Коліївщина – повстання 1768 року
на Правобережній Україні,
яке ініціювали козаки, до яких згодом
приєдналися селяни, проти Речі Посполитої,
що було зумовлене комплексом
економічних, соціальних, релігійних
і (geo)політичних чинників.

Знак, що роз'єднує пам'ять: Коліївщину
визначають як національно-визвольний рух
XVIII століття, водночас згадують
про жорстокість та масові вбивства цивільного
населення, зокрема про вбитих вихованців
василіянського колегіуму й щонайменше
10 монахів та священників.

Макет пам'ятника
Залізняку та Гонті.
Скульптори – Іван Гончар
і Анатолій Гончар.

У єврейській та польській
історичній пам'яті ці події називають
«Уманською різнею»
через жорстокість
та вбивство багатьох невинних.

Іван Гонта та Максим Залізняк –
контраверсійні персонажі
**Коліївщини, гайдамацького
повстання 1768 року.**

Для одних вони стали і дотепер є
втіленням козацького героїзму,
для інших – символом жорстокості
та кривавого насильства.

1 У якій історичній частині міста стоїть пам'ятник Максимові Залізняку та Іванові Гонті?

2 Для яких спільнот міста події Коліївщини є неоднозначними та спірними? Чому?

3 Коли в Умані був відкритий пам'ятник Максимові Залізняку та Іванові Гонті?

4 Хто створив макет скульптурної композиції?

5* Як зафіксована Коліївщина в українській історичній пам'яті?

6* Символом чого є Коліївщина для польської та єврейської історичної пам'яті?

Могила цадика Нахмана

Могила цадика Нахмана стала місцем паломництва, яке щороку під час святкування Рош га-Шана привертає до Умані увагу всього світу.

Місце могили віднайдено в 1960-х роках.

Рош га-Шана – Новоріччя.

Відвідавши єврейський цвинтар, де були поховані загиблі під час Коліївщини 1768 року, цадик Нахман заповів поховати себе саме тут.

Огель — молитовний дім над могилою. У 2018 році в Умані відкрили **міст Кoenів**, щоб нащадки касти первосвященників могли потрапити на могилу ребе Нахмана, не ступаючи на територію кладовища.

Кожної осені єврейські паломники приїжджають відвідати могилу ребе.

Хасидизм — течія в юдаїзмі.

Цадик Нахман — засновник брацлавського хасидизму.

Цадик — духовний лідер хасидської течії.

Ребе Нахман та його послідовники залишили по собі багату спадщину текстів.

Одна з найвідоміших праць ребе Нахмана — **«Тіккун клалі»** — вибірка з 10 псалмів царя Давида.

Стілець ребе Нахмана, який після смерті цадика учні перевезли до Цфата.

Після Другої світової війни могила Нахмана опинилася під фундаментом одного з приватних будинків.

1 Як називається духовний лідер у хасидів?

2 Які тексти є духовною спадщиною цадика Нахмана?

3 Що таке огель?

4 Чому цадик Нахман заповів поховати себе в Умані?

5* На яке свято припадає паломництво брацлавських хасидів?

6* Яке призначення мосту Кoenів, що є у паломницькому кварталі Умані?

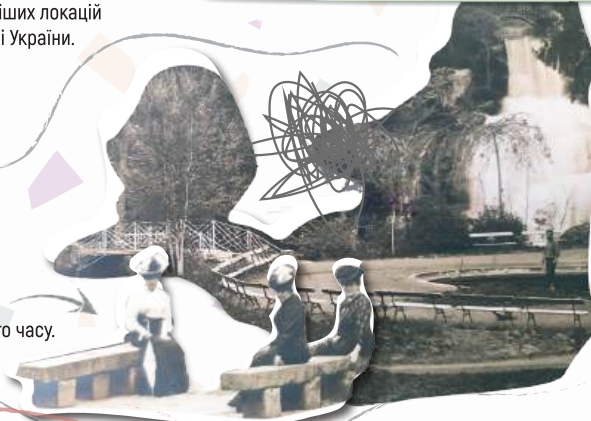

Національний дендрологічний парк
«Софіївка» – візитівка Умані
та одна з найвідоміших локацій
на туристичній мапі України.

Софіївка

Парк перебував у приватній власності
польських магнатів Потоцьких.
Його заклав Станіслав Щенсний
на честь його дружини Софії.

У 1798–1801 роках
інженер Людвіг Метцель
будував парк, враховуючи
наймодніші тенденції свого часу.

Після конфіскації в Потоцьких парк отримав
новий статус та назву «Царициного саду»,
а згодом перейшов у розпорядження
Головного училища садівництва.

Спочатку парк могли відвідувати
тільки представники аристократії
та мистецьких середовищ,
від середини XIX століття його
**відкрили для містян
і гостей Умані.**

У часи радянської влади
парк перейменували на
«Сад імені III Інтернаціоналу».

У 1984 році
астероїд № 2259,
який відкрила астрономка
Белла Бурнашева,
назвали «Софіївка».

Після Другої світової війни «Софіївку»
розбудовували як заповідник
та наукову інституцію Національної
академії наук України.

1 Коли заклали парк «Софіївка»?

2 Хто з роду Потоцьких був його фундатором?

3 Хто був головним архітектором та будівничим парку?

4 Як змінювали назви парку впродовж століть?

5* Що таке дендрологічний парк і яка його функція?

6* Яке небесне тіло отримало назву «Софіївка» і коли це відбулося?

Будинок Фішмана та пам'ятник Іванові Черняховському

Будинок єврейського підприємця і мецената

Наума Фішмана відомий за рідкісним для початку XX століття фото та спогадами Надії Суровцової.

Залишилися **описи будинку**:

«... двоповерховий, з вежею та великою терасою, з колонами, з входом в садок і на вулицю».

Фішман володів складами, лісопильнями та будинками в місті, був також власником уманської електричної станції.

Підприємець уславився філантропічною діяльністю (будівництвом та опікою над єврейським сиротинцем та будинком для літніх людей).

Вулиця Садова
(раніше Карла Маркса, Софіївська).

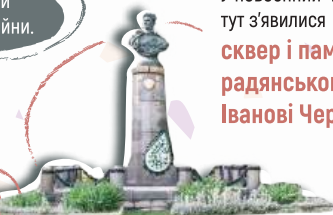
Будинок був зруйнований під час Другої світової війни.

Біля пам'ятника височіє 500-річний дуб.

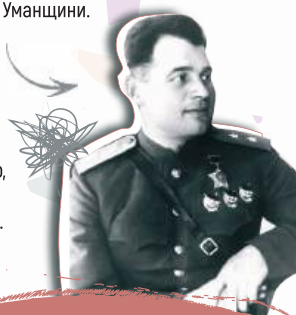

Черняховський став одним із найвідоміших уродженців Уманщини.

Навколо бюсту Черняховського облаштовано сквер, який є популярним міським простором.

У повоєнний час тут з'явилися **сквер і пам'ятник радянському генералу Іванові Черняховському**.

Фішман орендував **театр-цирк в Умані** — єдине постійне приміщення для театральних гастролей наприкінці XIX — на початку XX століття.

Один із наймолодших командувачів фронту під час Другої світової війни — 3-го Білоруського.

1 Ким був Наум Фішман?

2 Коли був зруйнований будинок Фішмана?

3 Що нині є на місці будинку Фішмана?

4 Ким був Іван Черняхівський?

5* Звідки ми знаємо про будинок Наума Фішмана?

6* Який вигляд мав будинок Фішмана? Звідки це відомо?

Площа Соборності

До 2015 року –
площа Леніна.

Перша назва – **Театральна.**
Тут у 1896 році
збудували міський театр.

Відкритий публічний простір
є місцем відпочинку,
прогулянок і розваг містян.

Обриси площі сформувалися
у 1920-х роках.

На площі відбувались мітинги,
демонстрації та військові паради.

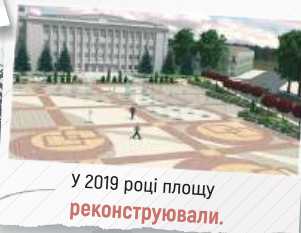
Пам'ятник Леніну.

Демонтований 2014 року
в межах процесу
декомунізації.

У 1927 році дерев'яну будівлю театру
розібрали та перебудували з цегли.
Наступна реконструкція будівлі вже
як **Міського будинку культури**
відбулась у 1972–1974 роках.

Руку, яка відкололась
після падіння, зберігають
**у фондах Уманського
краєзнавчого музею.**

У 2019 році площу
реконструювали.

Площа Леніна, 1954 рік.

На місці пам'ятника Леніну не поставили
жодного пам'ятника, а головним
акцентом реконструйованої площі став
світломузичний фонтан.

1 Чому площа Соборності в минулому називалась Театральна?

2 Як називалась площа Соборності до 2015 року?
Який пам'ятник стояв на площі?

3 Коли відкрили реконструйовану площу Соборності?

4 Коли перебудували міський театр?

5* Які відомі будинки є на оновленій площі Соборності?

6* Що вирізняє центральну площу сьогодні?

Уманський краєзнавчий музей

Перші музейні колекції Умані були пов'язані з навчальними закладами, зокрема з **василіянською школою**.

Данило Щербаківський – засновник музейної справи в Україні, дослідник, археолог, етнограф.

Вчителював в Умані **у 1906–1910 роках**. Багато учнів продовжили його музейну справу.

Від 1924 року музей міститься у колишньому будинку лікарки-терапевтки

Матильди Піотровської.

Тут проживала її родина, а також вона приймала пацієнтів.

Петро Курінний – фундатор і завідувач Історичного музею Уманщини, послідовник Данила Щербаківського.

1917-й вважають офіційним роком відкриття музею в Умані.

Під час бомбардування 1941 року деякі приміщення та склад музею було зруйновано, а частину експонатів вивезено до Німеччини.

Надія Суровцова була позаштатною працівницею музею.

Відвідувачі музею з експонатами природничого відділу у 1930-ті роки.

Краєзнавчий музей, 1977 рік.

1 У якому році створено Історичний музей Уманщини?

2 Де працював музей на початку існування?

3 Хто був першим завідувачем музею?

4 Куди музей переїхав у 1924 році?

5* Ким був Данило Щербаківський?

6* Що відбулося з музеєм під час Другої світової війни?

Освіта

У XIX–XX століттях Умань з містечка перетворилася на **багатофункційний освітній центр**.

У 1820 році відкрито першу на території Російської імперії світську єврейську **школу** **Гірш-Бера Гурвіца**.

Проект будівлі чоловічої гімназії 1896 року приписують **Владиславові Городецькому**.

Тут спільно навчалися українці, росіяни, поляки, євреї Умані. Нині це один із корпусів Уманського національного університету.

У 1766 році при Василіянському монастирі відкрили **першу школу**, яка згодом стала однією з найпотужніших на Правобережжі.

Жіноча гімназія (1900) – освітній заклад, відкритий для дівчат усіх станів та конфесій.

Заклад має тривалу історію трансформацій, нині – це Уманський ліцей № 2.

Микола Бажан навчався у чоловічій гімназії, а **Надія Суровцова** – у жіночій.

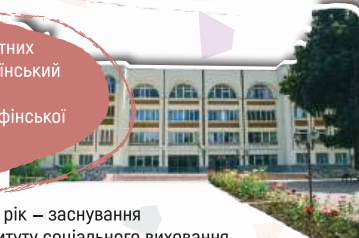
Школи та освіта стали **місцем взаємодії** культур, спільнот і практик.

У 1859 році з Одеси до Умані було перенесено

Головне училище садівництва, якому передано парк «Софіївка» як навчальну базу.

Нині в Умані діє чимало приватних закладів освіти, зокрема Український аграрний ліцей, де навчання здійснюється за принципами фінської та естонської освітніх систем.

Міська управа.

У цій будівлі з 1998 року діє Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

1930 рік – заснування Інституту соціального виховання (згодом – Учителського, надалі – Педагогічного інституту; із 1967 року – імені Павла Тичини).

Сьогодні **чверть населення Умані** – учні, студенти, викладачі, учителі.

1 У якому столітті Умань стала важливим освітнім центром?

2 Кому приписують авторство проєкту будівлі чоловічої гімназії?

3 Який навчальний заклад Умані вважали найпотужнішим на Правобережній Україні у XVIII столітті?

4 Який навчальний заклад розташований у колишньому будинку Міської управи?

5* Для якого закладу парк «Софіївка» став навчальною базою? Коли?

6* Який навчальний заклад в Умані працює за принципами фінської та естонської освітніх систем?

Сакральні споруди

Полікультурну спільноту Умані століттями формували: православні, римо-католики, уніати (греко-католики), юдеї (євреї і караїми), вірмени-монофізити та протестанти (переважно лютерани).

Військовий собор.

Пізніше — будівля кінотеатру Черняховського.

Сакральні об'єкти — **християнські храми, каплиці, монастирі, молитовні доми та єврейські синагоги.**

Рівновагу етноконфесійних спільнот Умані забезпечували характерні для пограниччя

віротерпимість і толерантність.

Свято-Миколаївський собор (1812) —

головний православний храм Умані.

На початковому етапі історії міста сакральний простір Умані визначали православні храми, що об'єднували переважно русинів (українців).

Церква Святої Трійці (1857) пцу.

У час Незалежності церкви, хрести, золотисті бані храмів та інші символи християнської віри знову стали типовим елементом місцевого краєвиду.

Лютеранська кірха.

Виходець з Баварії Альфонс Тіхтер побудував в Умані чавуноливарний і механічний заводи. Своїм коштом 1912 року звів перший **лютеранський храм протестантів**, які проживали у місті та на околицях.

Її передали у власність євангельським християнам-баптистам.

Велика хоральна синагога розташована на території заводу «Мегометр».

Пережила три епохи, кожна з яких кардинально змінювала її архітектурний образ.

Була прикладом єврейського традиційного мистецтва та своїми орнаментами і візерунками нагадувала Єрусалимський храм.

1 Де розташована будівля колишньої Великої хоральної синагоги?

2 Яку історичну культову споруду Умані більшовики перетворили на кінотеатр імені Івана Черняховського?

3 Які будівлі свідчать про наявність протестанської спільноти в Умані?

4 Які історичні православні храми в Умані діють сьогодні?

5* Ким за віросповіданням був власник чавуноливарного заводу в Умані Альфонс Тіхтер?

6* Які конфесії об'єднувала полікультурна спільнота Умані з часів заснування?

Місто і вода

Водогін до «Софіївки» був першим в Умані. Спочатку його проклали з глиняних, а пізніше – із чавунних труб.

У 1830-х роках за межами дендропарку «Софіївка» був **гранітний басейн**, який наповнювали джерельною водою.

Історично склалося, що місто Умань має **обмежені власні запаси питної води**.

Умань має найдовший водогін «**Біла Церква – Умань**», протяжність якого – понад **130 кілометрів**.

У давнину населення міста користувалося водою з **річки Уманки** або з криниць, викопаних поблизу неї.

Осташівський став до 1917 року здавали в оренду.

Там ловили рибу, облаштовували платні купальні, каталися на човнах, ковзанах, лижах та санках.

Водонапірна вежа, побудована на початку 1900-х років.

Тепер тут створена набережна Осташівського ставу з **фонтаном «Перлина кохання»**.

Купальні.

Кар'єр розташований на північно-західній околиці міста, затоплений на початку 1990-х років.

1 Звідки в давнину місцеві жителі брали воду?

2 Яким був перший водогін в Умані?

3 Який магістральний водогін забезпечує Умань водою та яка його довжина?

4 Як називається став на річці Уманка та що розташоване на його березі?

5* Який важливий міський об'єкт був побудований у 1900 році? Для чого?

6* Як Осташівський став використовували у минулому? Як його використовують сьогодні?

Алея Героїв та Обеліск Слави

Вулиця існує **від кінця XIX століття**.

Після закінчення Першої світової війни вулиці та площі європейських міст, окрім публічного використання, стали **місцем ідеологічного маркування**.

Скульптуру Воїна-прапороносця

було встановлено **1947 року** на місці теперішнього Обеліску Слави (пізніше перенесено до поховання воїнів на вулиці Київській).

У 2010 році тут відкрито Меморіал героям Радянського Союзу та України.

вул. Небесної Сотні

Алея Героїв розташована вздовж вулиці Небесної сотні. Наприкінці Алеї стоїть пам'ятник ліквідаторам аварії на ЧАЕС.

До 1922 року — вулиця Миколаївська.

До 2016 року — вулиця Радянська.

Зображення поштового конверта **1960-х років**.

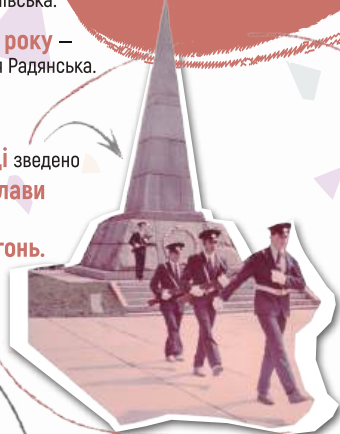

На ньому зображені два знакові в той час об'єкти Умані — **парк «Софіївка» та Обеліск Слави**.

Ці об'єкти становили канон символів радянської Умані та місць відвідин радянських туристів і гостей міста.

Після Революції Гідності та початку російської агресії проти України у 2014 році виникла ініціатива **переформатувати меморіальний комплекс**.

У 1967 році зведено **obelіск Слави** та запалено **вічний вогонь**.

У 2015 році Сквер Великої Вітчизняної війни перейменовано на Алею Героїв.

У 2018 році тут встановлено пам'ятний знак уманцям, які загинули в зоні АТО (автор — **Віктор Лісаченко**).

1 На якій вулиці розташована Алея Героїв?

2 Як називалась вулиця Небесної Сотні до перейменування?

3 Яка скульптура була розташована на місці теперішнього Обеліску Слави?

4 Яким пам'ятником закінчується Алея Героїв?

5* Який пам'ятний знак встановлено у 2018 році?

6* Які інші місця вшанування розташовані на Алеї Героїв?

Кіно і театр

У 1927–1930 роках на місці Театру-цирку спорудили Театр імені 10-річчя Жовтневої революції, згодом перетворили на Будинок культури.

У першій половині XX століття у міському театрі виступали театральні трупи

Панаса Саксаганського,
Івана Карпенка-Карого та
Миколи Садовського,
а також гастролювали
польські й російські театри.

Спочатку будівля

Зимового театру була дерев'яною та мала вигляд круглого шатра, яке перетворювалося на циркову арену (так званий «Малий театр»).

У 1896 році в Умані збудували зимовий театр-цирк, який діяв постійно.

У 1920 році Умань стала центром діяльності **Леся Курбаса** – режисера, актора, теоретика театру.

Його театральна трупа

«**Кийдрамте**» працювала тут у часи активного розвитку українського модерного мистецтва.

В Умані Курбас поставив виставу «**Гайдамаки**».

Кінотеатр імені Івана Черняховського

збудували у **1830-х роках** як залу для шляхетних зібрань.

У 1894 році його перебудували на Собор Олександра Невського.

На початку XX століття Умань пережила справжній **кінематографічний бум** – в місті діяли кінотеатри «**Ілюзіон**», «**Експрес**», «**Модерн**» тощо.

Один із перших кінотеатрів в Умані – «**Корсо**» на нинішній вулиці Європейській, 10.

Кінотеатр «**Комсомолец**» в Умані було відкрито у 1935 році.

У 1932 році храм було перебудовано на звуковий кінотеатр, який діяв під час нацистської окупації як кінотеатр для німецьких військових.

Від 2019 року – кінотеатр мережі «**FILMAX**».

1 Який театр стояв на місці Будинку культури?

2 Який відомий режисер залишив слід у культурному житті міста початку XX століття?

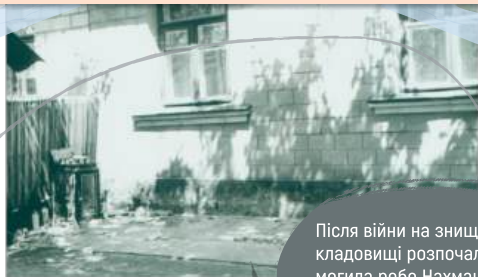
3 Яку виставу поставив в Умані Лесь Курбас?

4 Коли в Умані стався кінематографічний бум?

5* Які трансформації відбулися з будівлею кінотеатру імені Черняхівського?

6* Як називався один з перших кінотеатрів в Умані?

Паломництво та сучасний єврейський квартал

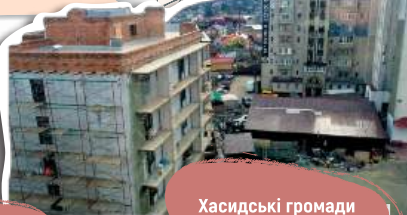

Це подвір'я з будинком збереглося під час перепланування мікрорайону в **1970-х роках**.

Після війни на знищеному кладовищі розпочали будівництво, але могила ребе Нахмана виціліла. Вона була на подвір'ї приватного будинку.

У **1930-х роках**, попри тотальну заборону радянської влади, на **Рош га-Шана** до Умані як паломники приїжджали 20–50 хасидів.

אומן – Умань

Хасидські громади

Бруклін,
Нью-Йорк (США)

Кір'яс Джоел,
штат Нью-Йорк (США)

Лейквуд і Мава,
штат Нью-Джерсі,
Монреаль (Канада)

Антверпен,
(Бельгія)

Бобова,
(Бельгія)

Лежайськ,
(Польща)

Белз,
(Україна)

Сучасний єврейський квартал зосереджений навколо могили цадика Нахмана (на вулицях Туристів, Григорія Косинки, Богдана Ступки, Юрія Липи та у прилеглих провулках).

Заборону на паломництво хасидів було знято під час горбачовської «перебудови».

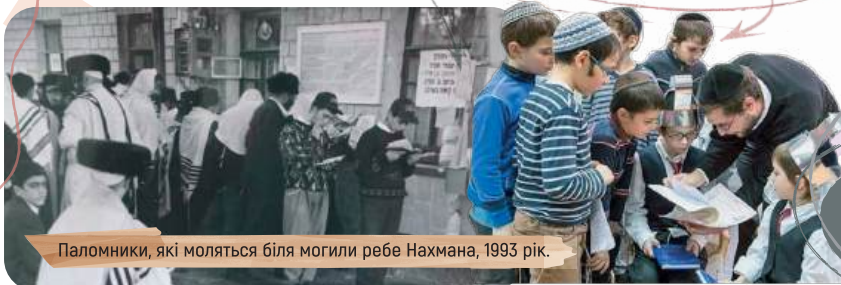
Майже **100 хасидів** приїхали до Умані **1987 року**. Відтоді щороку кількість паломників зростає.

У цьому кварталі є синагоги, кошерні їдальні, багато готелів, а також **ївритомовні садочки та школи**.

Більшість вивісок та написів у кварталі – **ївритом**, проте почути також можна їдиш, англійську та інші мови.

Паломники, які моляться біля могили ребе Нахмана, 1993 рік.

1 Навколо якої святині сформувався хасидський квартал?

2 Коли було знято заборону на паломництво хасидів до Умані?

3 Як збереглась могила ребе Нахмана в радянський період?

4 Де у світі є хасидські громади?

5* Якими мовами в побуті розмовляють хасиди?

6* Чи відбувалося паломництво хасидів на могилу ребе Нахмана в радянський період? З чим це пов'язано?

Модернізація міста

1890-ті – у місті з'явилися промислові підприємства, телеграф і тротуари, розвинулася стаціонарна торгівля, почали освітлювати центральні вулиці.

У 1914 році в Умані діяли **35 промислових підприємств.**

Водяно-паровий млин **Янкеля Жорницького** був одним з п'яти уманських млинів

Три найбільші на 1900 рік:

Чавуноливарний завод
Альфонса Тіхтера.

Гільзова фабрика
Лейзора Лейцина.

Цегляний завод
братів Шаї та Абрама Каганів.

«Білі комірці» чавуноливарного заводу Альфонса Тіхтера.

Нині – ресторанно-готельний комплекс «Фортеця».

У другій половині ХХ століття запрацювали заводи:

**«Мегометр», «Вега»,
«Умансьільмаш».**

У 1990-х роках відбулося закриття одних підприємств та модернізація інших. Серед останніх – Уманський тепличний комбінат.

Назви вулиць **Заводська, Теплична, Енергетична** свідчать про розвиток промислової забудови міста.

Уманський пивзавод, заснований **1878 року**, його продукція має попит до сьогодні.

1 Коли в місті відбувся бум промислового розвитку?

2 Скільки років існує Уманський пивзавод?

3 Який млин в Умані пов'язаний із переходом від водяних млинів до парових?

4 Коли почали працювати великі заводи міста: «Мегометр», «Вега», «Уманьсільмаш»?

5* Кого на підприємствах називали «білими комірцями»?

6* Що таке УТК?

Залізничний вокзал

Пам'ятка є характерним зразком вокзалу, збудованого за **береговою схемою**, яка була поширена наприкінці XIX століття.

Поява механічного транспорту та фабричного виробництва посприяли **збільшенню населення Умані**.

1880-ті – майже 16 000
1897 – 31 000
1914 – 40 000 мешканців.

Із появою залізничної колії місто почало швидко змінюватись та **модернізуватись**.

Відкрилися нові **готелі, банки, крамниці**, з'явилися **водогін та освітлення**.

Оригінальна будівля вокзалу була **пошкоджена під час Другої світової війни**.

Подібно до того як інтернет змінив світ на зламі XX–XXI століть, залізниця кардинально трансформувала життя людства століттям раніше.

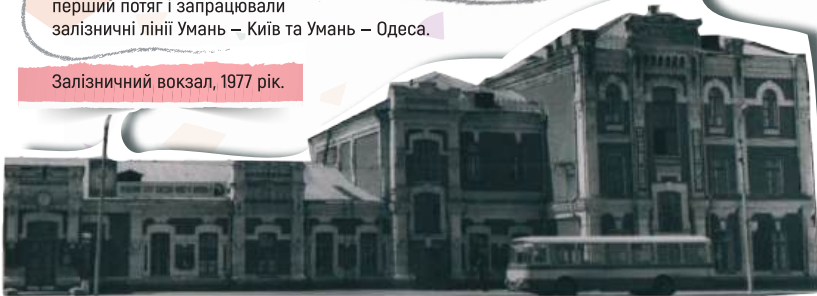
Поряд із залізничним вокзалом розташований **Клуб залізничників**, збудований у 1930-х роках.

У 1890 році

на станцію «Умань» прибув перший потяг і запрацювали залізничні лінії Умань – Київ та Умань – Одеса.

Залізничний вокзал, 1977 рік.

1 Чи правда, що перший потяг до Умані прибув у 1910 році?

2 Куди можна було дістатися з Умані першою залізницею?

3 Що збудували поряд із залізничним вокзалом у 1930-х роках?

4 Який колір мав залізничний вокзал до Другої світової війни?

5* Як змінилося місто з появою залізниці?

6* Що спільного між появою залізниці та поширенням інтернету?

Фортеця

Назва міста походить від назви річки Уманка. Його називали «Умань», «Гумань», «Оуман». Польською – Uman, а їдиш – **ימאן**

Від **оборонних споруд** Умані не залишилося і сліду.

Територія колишньої фортеці розташована біля вулиці Шолом Алейхема.

1616 рік – перша документальна згадка про Умань.

Фортецю звів магнат **Валентій Калиновський**. На початку XVII століття вона була дерев'яним оборонним комплексом, створеним для захисту від нападів **турків і татар**.

Під час Коліївщини 1768 року фортецю взяли штурмом **гайдамаки**.

Музейна діорама «Облога Уманської фортеці турками» розповідає про 1674 рік, коли місто-фортеця було знищено після облоги та штурму.

Наприкінці XVIII століття фортеця втратила своє оборонне значення і, ймовірно, її розібрали.

Підземелля Умані.

Уманські підземелля – це система штучно створених підземних ходів, розташованих під історичним центром міста, перші згадки про які датують XVII століттям.

У 2016 році в Умані відкрито **перший туристичний маршрут**, присвячений підземеллям.

1 Яким роком датують першу документальну згадку про Умань?

2 Хто був першим засновником Уманської фортеці у XVII столітті?

3 Якій події присвячена діорама в Уманському краєзнавчому музеї?

4 Який художник намалював картину із зображенням Уманської фортеці?

5* Коли, ймовірно, розібрали оборонні споруди в Умані? Чому?

6* Який популярний туристичний маршрут, пов'язаний із фортецею, був відкритий у 2016 році?

Люди Умані

Микола Бажан — поет-футурист, український радянський діяч і академік АН УРСР, дитинство та юність якого минули в Умані, де він розпочав писати вірші.

Під враженням від вистави «**Кийдрамте**» **Лесья Курбаса** в Умані Бажан відвідував заняття з акторської майстерності, а після від'їзду Курбаса очолив театральну студію, яка створила кілька вистав.

Раїса Троянкер — поетка 1920–1930-х років, народилась і виросла в Умані.

Є дві основні теми її поезії: феномен єврейського містечка та жіноча емансипація.

Одна з чільних героїнь фільму «Будинок "Слово". Нескінчений роман» режисера Тараса Томенка 2024 року.

Письменники в Умані.

Станіслав Щенсний Потоцький — впливовий магнат, державний та військовий діяч Речі Посполитої та Російської імперії, власник Умані та земель на Поділлі.

Разом із **Людвігом Метцелем**, військовим інженером, заснував ландшафтний парк в англійському стилі як подарунок дружині Софії.

Попри непросту долю, його називали «Щенсний» (щасливий).

Марк Зборовський — агент зовнішньої розвідки СРСР, антрополог і фольклорист, який народився та виріс в Умані.

У США написав першу книжку про **штетл** «Життя з народом» (1952).

У ній переосмислив містечко як культурно-історичний феномен на прикладі Умані початку XX століття — міста свого дитинства.

1 Хто з польських магнатів залишив значну архітектурну та культурну спадщину в Умані?

2 Хто з уманців представлений серед літераторів 1930-х років у фільмі «Будинок "Слово". Нескінчений роман»?

3 Як називалась перша книжка про штетл?

4 Які теми були основними для поезії Раїси Троянker?

5* Як пов'язані біографії Леся Курбаса та Миколи Бажана?

6* Чому біографію Марка Зборовського в Україні вважають суперечливою?

Будинок Надії Суровцової

Учасниця Української революції 1917–1921 років, яка **співпрацювала з Михайлом Грушевським та Володимиром Винниченком**, була скерована до Умані як агітаторка для роз'яснення революційних подій.

Саме вона, маючи 21 рік, зачитала уманцям текст **Першого універсалу УЦР**.

Вона симпатизувала соціалістичним ідеям і працювала в радянських державних установах. Однак у 1927 році її заарештували за відмову співпрацювати з радянською службою безпеки. Покарання вона відбувала в ГУЛАГу.

Завдяки її зусиллям **1961 року** в місті було відкрито першу пересувну виставку картин і скульптур.

З цього починалася історія Уманської картинної галереї.

Українська громадська діячка, дипломатка, історикиня, публіцистка, перекладачка.

У Надіїному житті було **два тривалі уманські періоди**: дитинство з навчанням у гімназії та роки після повернення з ГУЛАГу.

У них вона змальовує вулиці Умані, жителів міста – поляків, українців, євреїв, громадське та культурне життя міста, частиною якого були її батьки.

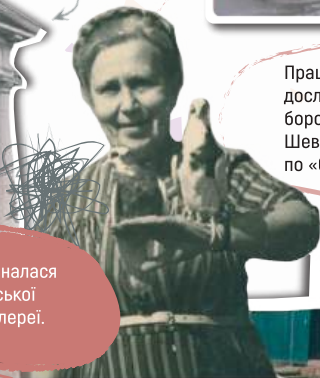

Після звільнення 1957 року мешкала в Умані, а її квартира стала місцем проведення літературних вечорів і зустрічей дисидентів.

Ці зустрічі назвали **«Бабусин салон», або ж «Салон пані Надії»**.

Від 2015 року в її будинку – **Музей-квартира Надії Суровцової**.

Працювала в Уманському музеї, досліджувала архів Потоцьких, боролась за появу пам'ятника Шевченкові та водила екскурсії по «Софіївці».

1 Ким була Надія Суровцова?

2 Як у місті вшанована пам'ять про неї?

3 Яку діяльність вона проводила в Умані в роки Української революції?

4 Які періоди в житті Надії Суровцової пов'язані з Уманню?

5* Яким був внесок Надії Суровцової в розбудову культурного життя Умані в другій половині XX століття?

6* Коли та за що була репресована? Скільки років провела в таборах?